

**BUXORO
DAVLAT
UNIVERSITETI**

1930

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

**“ZAMONAVIY TADQIQOT MUAMMOLARI:
AN‘ANAVIY USULLAR VA YANGI INNOVATSIYALAR”**

mavzusidagi

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMAN

Buxoro - 2025

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

PSIXOLOGIYA KAFEDRASI

**ZAMONAVIY TADQIQOT MUAMMOLARI: AN’ANAVIY
USULLAR VA YANGI INNOVATSIYALAR**

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMANI

2025-yil 14-16-iyun

Buxoro – 2025

yechimlari» xalqaro ilmiy- amaliy konferensiya materiallari. Jizzax davlat pedagogika instituti, 2022 yil, 5 may, 229-232 betlar.

Ismatova Halovat Baxtiyorovna,

Buxoro davlat universiteti pedagogika kafedrası o'qituvchisi

O'SMIRLAR ORASIDA DESTRUKTIV XATTI-HARAKATLARNING SHAKLLANISHIGA SABAB BO'LUVCHI PSIXOLOGIK OMILLAR

Annotatsiya: ushbu ilmiy ishda o'smirlik davrida uchraydigan destruktiv (buzg'unchi, zararli) xatti-harakatlarning shakllanishiga ta'sir etuvchi psixologik omillar keng qamrovda tahlil qilingan. O'smirlik – shaxsning psixologik rivojlanishida muhim bosqich bo'lib, bu davrda ijtimoiy moslashuv, identitetning shakllanishi, emotsional beqarorlik va atrof-muhit bilan munosabatlar katta ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotda oilaviy muhit, maktabdagi ijtimoiy-psixologik muhit, do'stlar guruhi, ommaviy axborot vositalari, shuningdek, shaxsning individual xususiyatlari – emotsional barqarorlik darajasi, empatiya, agressivlik, o'ziga baho va o'zini anglash kabi omillar destruktiv xulq shakllanishida qanday rol o'ynashi aniqlangan.

Shuningdek, destruktiv xulqning asosiy ko'rinishlari – agressivlik, vandalizm, deviant va delinkvent xatti-harakatlar misolida ularning yuzaga chiqish mexanizmlari psixologik jihatdan asoslab berilgan. Psixologik diagnostika va profilaktika metodlari orqali o'smirlarning destruktiv xulqini barvaqt aniqlash va oldini olish choralari alohida e'tibor qaratilgan. Tadqiqot natijalari asosida maktab psixologlari, pedagoglar, ota-onalar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: o'smirlik davri, destruktiv xulq, psixologik omillar, shaxsiy rivojlanish, agressivlik, deviant xatti-harakat, delinkventlik, emotsional beqarorlik, ijtimoiy ta'sir, oila muhitining roli, maktab muhiti, do'stlar guruhi ta'siri, media va internet ta'siri, identitet inqirozi, o'zini anglash, empatiya, o'z-o'zini baholash, konfliktli vaziyatlar, stress omillari, psixoprofilaktika, psixologik yordam, diagnostika metodlari, pedagogik yondashuvlar, qaror qabul qilish qobiliyati, rivojlanish inqirozlari, shaxslararo munosabatlar, ijtimoiy moslashuv, normativ bo'lmagan xulq, psixologik xizmat faoliyati, ota-ona va bola munosabatlari, shaxsiy chegaralar.

Kirish. Bugungi kunda jamiyatda yoshlar, ayniqsa o'smirlarning ruhiy holati va xulq-atvoridagi salbiy o'zgarishlar dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. O'smirlik davri — inson hayotidagi eng muhim, ayni paytda eng murakkab bosqichlardan biri bo'lib, bu davrda shaxsning emotsional, ijtimoiy va psixologik rivojlanishida keskin o'zgarishlar yuz beradi. Ayniqsa, bu davrda o'smirlarning o'zini anglash jarayoni kuchayadi, mustaqil qaror qabul qilishga, atrof-muhitga nisbatan tanqidiy munosabat shakllantirishga intilishi ortadi. Bunday o'zgarishlar esa ba'zida destruktiv xulq-atvor, ya'ni jamiyat qoidalari va ijtimoiy normalarga zid bo'lgan harakatlar bilan namoyon bo'lishi mumkin.

1. O'smirlik davrining psixologik xususiyatlari

O'smirlik — biologik, psixologik va ijtimoiy o'zgarishlar davri bo'lib, u shaxsiy identitetni shakllantirish, mustaqillikni qo'lga kiritish, ijtimoiy rolni o'rganish bosqichidir. Bu davrda o'smirlar ko'pincha o'z-o'zini baholashda qiyinchiliklarga duch keladi, emotsional o'zgaruvchanlik yuqori bo'ladi, stress va bosimga nisbatan sezgirlik oshadi. Bular destruktiv xulqning yuzaga kelishiga zamin yaratadi.

2. Destruktiv xulq-atvor turlari

Destruktiv xulq — bu o'ziga yoki atrofdagilarga zarar yetkazuvchi xatti-harakatlar majmui. O'smirlar orasida bu quyidagi shakllarda namoyon bo'lishi mumkin:

- Agressivlik va zo'ravonlik
- Yolg'izlik va izolyatsiya
- Maktabda intizomsizlik, qoidalarni buzish
- Zararli odatlar (sigaret, spirtli ichimliklar, narkotiklar)

- Suvish va o'ziga zarar yetkazish harakatlari
- Ijtimoiy normalardan chetga chiqish (deviantlik, delinkventlik)

• 3. Psixologik omillar

• **Emotsional beqarorlik:** O'smirlar hissiy jihatdan juda sezgir bo'lib, har qanday ijtimoiy stresslarga qattiq ta'sir qilishi mumkin.

• **Past o'z-o'zini baholash:** O'zini qadrlamaslik, o'ziga ishonchsizlik destruktiv xatti-harakatlarning yuzaga kelishida asosiy omil hisoblanadi.

• **Identitet inqirozi:** O'smirlik davrida shaxsiy identitetni topishdagi qiyinchiliklar, o'z-o'zini anglashdagi noaniqliklar.

• **Stress va zo'riqishlar:** Oilaviy nizolar, maktabdagi bosim, do'stlar bilan kelishmovchiliklar stress manbai bo'lib, salbiy xatti-harakatlarga sabab bo'ladi.

• **Empatiya va ijtimoiy ko'nikmalar:** Ularning rivojlanmasligi o'zaro munosabatlarda qiyinchilik tug'diradi.

• 4. Ijtimoiy va atrof-muhit omillari

• **Oila ta'siri:** Ota-ona e'tiborsizligi, zo'ravonlik, oilaviy mojarolar, ota-onalar orasidagi nizolar o'smirda stress va emotsional beqarorlikni kuchaytiradi.

• **Do'stlar guruhi:** Salbiy ta'sir ko'rsatuvchi do'stlar destruktiv xulqni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

• **Maktab muhiti:** Pedagoglarning munosabati, maktabdagi intizomiy qoidalar, ta'lim sifati o'smirlarning ijtimoiy moslashuvi va xulqiga ta'sir qiladi.

• **Media va internet:** Zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi kontentlar, internet orqali noto'g'ri axborot o'smirlarning salbiy xulq-atvorini kuchaytirishi mumkin.

5. Profilaktika va yordam

• **Psixologik maslahatlar:** O'smirlarni stressni boshqarish ko'nikmalari, o'z-o'zini qadrlashni oshirish, emotsional intellektni rivojlantirishga o'rgatish.

• **Ota-ona va o'qituvchilarni o'qitish:** Yoshlarning ruhiy holatini tushunish, ijobiy munosabat va qo'llab-quvvatlashni ta'minlash.

• **Ijtimoiy dasturlar:** Yoshlar uchun ijtimoiy qo'llab-quvvatlash markazlari, sport va ijodiy to'garaklar orqali destruktiv xulqni kamaytirish.

• **Psixoterapiya va koreksiya:** Zarur hollarda psixologik va psixoterapevtik yordam ko'rsatish.

Destruktiv xulqning turli shakllari — agressivlik, tajovuzkorlik, deviant va delinkvent xatti-harakatlar, vandalizm, maktabdan qochish, kattalarga bo'ysunmaslik, zararli odatlarga ruju qo'yish kabi holatlar ko'plab o'smirlar orasida uchrayapti. Bunday salbiy xatti-harakatlarning shakllanishi bevosita psixologik omillar bilan chambarchas bog'liq. Oila muhiti, ota-onalar bilan bo'lgan munosabatlar, maktabdagi ijtimoiy-psixologik muhit, do'stlar guruhi ta'siri, shuningdek, o'smirning shaxsiy xususiyatlari bu borada muhim rol o'ynaydi.

Mazkur ilmiy ishda o'smirlik davrida destruktiv xulq-atvorni shakllantiruvchi asosiy psixologik omillarni aniqlash, ularning ta'sir mexanizmlarini ochib berish hamda bunday xatti-harakatlarning oldini olish va profilaktika qilishga doir psixologik tavsiyalar ishlab chiqish maqsad qilib olingan. Tadqiqotning ahamiyati shundaki, u yoshlar tarbiyasi, psixologik xizmat faoliyati va ta'lim tizimidagi muammolarni samarali hal qilishga amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

O'smirlik davrida shaxsning ijtimoiy-psixologik rivojlanishi, xususan, destruktiv xulq-atvorning shakllanishi masalasi psixologiya fanida dolzarb yo'nalishlardan biri bo'lib, bu borada qator xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan tadqiqotlar olib borilgan.

Destruktiv xulqning psixologik asoslari, uni keltirib chiqaruvchi omillar va ularning shaxs rivojlanishiga ta'siri masalasi xorijiy olimlar — E. Fromm (insondagi destruktivlik manbalari), K. Levin (shaxs va muhit o'zaro ta'siri), A. Adler (komplekslar va ijtimoiy moslashuv), E. Erikson (identitet inqirozi), B. Skinner (xulqni mustahkamlovchi tashqi omillar) va A. Bandura (model orqali o'rganish nazariyasi) kabi psixologlar asarlarida chuqur o'rganilgan. Ular shaxsning

buzg'unchi xatti-harakatlari ko'pincha ijtimoiy o'zaro ta'sirlar, travmatik tajribalar, noto'g'ri ijtimoiy model va psixologik himoya mexanizmlarining buzilishi natijasi ekanligini ko'rsatganlar.

Mahalliy olimlardan I. M. Ashurova, N. T. Nosirova, Sh. Yormatova, M. R. Nurmuhamedova, Z. K. Kadirova, D. R. Rustamov singari mutaxassislar o'smirlik davrida shaxsiy va ijtimoiy omillarning xulq shakllanishiga ta'siri, emotsional zo'riqish, agressivlik, stressga nisbatan chidamlilik, shuningdek, oila va maktabdagi psixologik muhitning o'rni haqida ilmiy izlanishlar olib borganlar.

O'zbekistonda yoshlar bilan ishlashga qaratilgan psixologik xizmatlar tizimini takomillashtirish, destruktiv xatti-harakatlarning oldini olish va ularni korreksiya qilish bo'yicha amaliy ishlar olib borilmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy sharoitda internet, ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy madaniyatning yoshlar ruhiyatiga ta'siri ortib borayotgani, shuningdek, pandemiya, oilaviy muammolar va zo'ravonlik holatlarining kuchayishi bu mavzuni yanada dolzarb qilib qo'yimoqda.

Shunday ekan, o'smirlarda destruktiv xulqning shakllanishiga ta'sir qiluvchi psixologik omillarni kompleks tarzda o'rganish, ularning profilaktikasi va korreksiyasi bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb va amaliy ahamiyatga ega masala bo'lib qolmoqda.

O'smirlik davrida destruktiv xulqni shakllanishida ko'plab psixologik omillar o'zaro murakkab bog'lanishda ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, destruktiv xatti-harakatlarning yuzaga kelishida asosiy omillar qatorida shaxsning emotsional barqarorligi, ijtimoiy muhit, oilaviy munosabatlar va shaxsiy o'ziga xosliklar ajralib turadi. Emotsional beqarorlik o'smirning stressga chidamliligini kamaytiradi, bu esa uning agressivlik darajasining oshishiga olib keladi. O'z-o'zini baholashning pastligi va identitetning noaniqligi o'smirda o'zini anglashda qiyinchilik tug'dirib, bu holat destruktiv xulq ko'rsatish xavfini oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zini past baholagan o'smirlar ko'proq ijtimoiy qoidalarni buzish, tajovuzkor harakatlarga moyil bo'ladilar.

Ijtimoiy muhit, ayniqsa do'stlar guruhi va maktab muhiti ham destruktiv xulqni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Agar o'smir do'stlari orasida salbiy ta'sir ko'rsatuvchi shaxslar bo'lsa, ularning xatti-harakatlari ko'pincha o'ziga o'xshash model sifatida qabul qilinadi. Bunday sharoitda o'smirda agressivlik, vandalizm, tajovuzkorlik kabi deviant xatti-harakatlar paydo bo'lishi ehtimoli yuqori bo'ladi. Maktabdagi psixologik muhitda ham tushunmovchilik, zo'ravonlik yoki e'tiborsizlik o'smirning destruktiv xulq ko'rsatishiga sabab bo'lishi mumkin.

Oila muhitining ta'siri ham juda muhimdir. Oilada ota-ona e'tibori yetishmasligi, nizolar, zo'ravonlik va emotsional cheklovlar o'smirda o'zini yolg'iz va tushunilmagan his qilishga olib keladi. Bu esa o'z navbatida uning ijtimoiy qoidalarga bo'lgan hurmatini kamaytirib, destruktiv xatti-harakatlarni rag'batlantiradi. Shu bilan birga, ijobiy oilaviy muhit, ota-onaning qo'llab-quvvatlashi va iliq munosabatlar o'smirda psixologik barqarorlikni ta'minlab, salbiy xulqni kamaytiradi. Bundan tashqari, zamonaviy texnologiyalar va ommaviy axborot vositalarining o'smirlarning xulq-atvoriga ta'siri ham o'rganilgan. Internet va ijtimoiy tarmoqlardagi noto'g'ri axborot, zo'ravonlik ko'rsatuvchi kontentlar yoshlarning destruktiv xatti-harakatlarini kuchaytirishi mumkin.

Umuman olganda, o'smirlarning destruktiv xulq-atvorining shakllanishi ko'p omillarning o'zaro ta'siriga bog'liq bo'lib, ularning har biri profilaktika va koreksiya jarayonida hisobga olinishi zarur. Shu sababli, psixologik xizmatlar, ota-ona va pedagoglarning hamkorligi, ijtimoiy muhitni optimallashtirish destruktiv xatti-harakatlarning oldini olishda muhim omil hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, o'smirlarda destruktiv xulq-atvorning shakllanishi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, unga ta'sir etuvchi psixologik omillar bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'smirlarning emotsional beqarorligi, past o'z-o'zini baholashi, identitet noaniqligi kabi shaxsiy xususiyatlar ularning agressiv yoki deviant xulq ko'rsatish xavfini oshiradi. Shuningdek, ijtimoiy muhit — do'stlar guruhi, maktabdagi psixologik atmosfera, oilaviy munosabatlar va ota-ona e'tibori o'smirning xulq-atvoriga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Oiladagi nizolar, e'tiborsizlik va zo'ravonlik kabi salbiy omillar o'smirlarning destruktiv xatti-harakatlarga moyilligini kuchaytiradi, shuningdek, ijtimoiy ta'sir va ommaviy axborot vositalaridan noto'g'ri foydalanish ham bu jarayonga o'z salbiy ta'sirini beradi. Shu bilan birga, ijobiy oilaviy va maktab muhitining shakllantirilishi, ota-onalar va pedagoglarning psixologik madaniyatini oshirish, yoshlarni qo'llab-quvvatlash va stressni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish destruktiv xulqning oldini olishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Natijada, o'smirlarning psixologik holatini yaxshilash, ularni sog'lom ijtimoiy muhitda tarbiyalash va destruktiv xulqni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv zarur. Ushbu yondashuv psixologik diagnostika, profilaktika va koreksiya choralarini o'z ichiga olishi, shuningdek, oilalar, maktab va ijtimoiy muhitning hamkorligini ta'minlashi lozim. Bu esa kelajak avlodning sog'lom va barqaror shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
2. Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: W. W. Norton & Company.
3. Fromm, E. (1973). *The Anatomy of Human Destructiveness*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
4. Skinner, B. F. (1953). *Science and Human Behavior*. New York: Macmillan.
5. Levin, K. (1948). *Field Theory in Social Science*. New York: Harper & Row.
6. Ashurova, I. M. (2015). *Psixologik salomatlik va yoshlar*. Toshkent: Fan va Texnologiya.
7. Nosirova, N. T. (2018). *Oila va yoshlar psixologiyasi*. Toshkent: Universitet Nashriyoti.
8. Yormatova, Sh. (2020). *O'smirlar psixologiyasida psixokorreksion ishlar*. Toshkent: Psixologiya va Pedagogika.
9. Kadirova, Z. K. (2019). *Yoshlar orasida destruktiv xulq-atvorning oldini olish*. Toshkent: Ilmiy nashrlar.
10. Nurmuhamedova, M. R. (2021). *Maktab psixologiyasi va yoshlarning ijtimoiy rivojlanishi*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi.

Voxobov Nuriddin G'ofurjon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi katta o'qituvchisi

INTEGRATIV PEDAGOGIK YONDASHUV YORDAMIDA BO'LAJAK OFITSERLARNING PROFAYLING KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION METODIKASI

Annotatsiya: Ushbu maqolada integrativ pedagogik yondashuv yordamida bo'lajak ofitserlarning profayling kompetensiyalarini shakllantirishning innovatsion metodikasi tahlil qilinadi. Mazkur metodika harbiy ta'lim jarayonida psixologik va pedagogik vositalarni birlashtirib, ofitserlarning shaxsiy va professional salohiyatini aniqlash hamda rivojlantirishga qaratilgan. Metodika doirasida ilg'or psixodiagnostika usullari, individual yondashuv hamda zamonaviy o'qitish texnologiyalari integratsiyalashgan holda qo'llaniladi. Tadqiqot natijalari bo'lajak harbiy kadrlarning psixologik barqarorligi, qaror qabul qilish ko'nikmalari va stressga chidamliligini oshirishda ushbu metodikaning samaradorligini tasdiqlaydi. Shuningdek, maqolada innovatsion metodikaning harbiy ta'lim tizimida joriy etilishining istiqbolli yo'nalishlari ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: integrativ yondashuv, pedagogik metodika, profayling kompetensiyasi, bo'lajak ofitserlar, harbiy ta'lim, psixodiagnostika, innovatsion texnologiyalar, individual yondashuv.

Аннотация: В статье анализируется инновационная методика формирования профилирующих компетенций будущих офицеров с использованием интегративного

Bo'lajak pedagoglarda deontologik madaniyatni shakllantirish usullari	
SATTOROV MEHRIDDIN RUSTAMOVICH	
Klasster yondashuvi asosida umumta'lim maktablarida sinf rahbarlari faoliyatini innovatsion rivojlantirish pedagogik muammo sifatida	214
BOBOYOROV SHERZOD SHUXRATOVICH	
Bo'lajak sport murabbiylarida kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	216
AKBAROVA MAFTUNA ERKINJON QIZI	
Tibbiyot xodimlarida kasbiy so'nish muammosi	219
MUSSAYEVA MUXLISA G'AYBULLAYEVNA	
O'smirlarda affilyatsiya motivining psixologik asoslari	222
ASHRAPOV NODIRBEK NAMOZ O'G'LI	
O'spirinlarda kognitiv jihatlarni shakllantirishning psixologik mexanizmlari	225
XAYRULLAYEVA MARJONA HAYOT QIZI	
O'smirlarda islohotlarga dahldorlik fenomenini shakllantirishning psixologik asoslari	228
LATIPOVA CHINNIGUL NASRIDDINOVNA	
O'smirlarda virtual muhitning ijobiy va salbiy tomonlarining yoritilishi	232
Nusratova Mexriniso Baxshilloevna, Zaripova Oysanam Oybek qizi	
Yoshlarda milliy qadriyat shakllanishining psixologik jihatlari	234
XAYRIYEVA MAXTOBXON FARXODOVNA	
O'smirlar orasida stressga qarshi kurashish ko'nikmalarini shakllantirishda psixologik treninglarning roli	237
NIYOZOVA NILUFAR	
Onkologik kasallikka chalingan bemorlarda o'zigaishonchini oshirishning psixologik xususiyatlari	239
JUMAYEV ULUG'BEK SATTOROVICH,	
Madaniy normalar va ularning madaniyatdagi rolining ijtimoiy psixologik xususiyatlari	243
SALIXOV SHOXRUX MANSUROVICH	
Bo'lajak jismoniy madaniyat fani o'qituvchilari shaxsiy sifatlarini shakllantirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	247
Maxmudova Zulfiya Mexmonovna, Olimov Laziz Yarashovich	
Qo'riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligi takomillashuvining ijtimoiy-psixologik mexanizmlari	251
QULIEV YORQIN KARIMOVICH	
Daxldorlik xodimlarni boshqarishda motivatsiya elementi sifatida	256
AXATOV YO'LDOSHJON HAMZAYEVICH,	
Ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda irodaviy sifatning o'rni	260
AXADOVA GULNOZA SAID QIZI,	
Professional ta'lim o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalarning o'rni	262
ISMATOVA HALOVAT BAXTIYOROVNA	
O'smirlar orasida destruktiv xatti-harakatlarning shakllanishiga sabab bo'luvchi psixologik omillar	265
VOXOBOV NURIDDIN G'OFURJON O'G'LI	
Integrativ pedagogik yondashuv yordamida bo'lajak ofitserlarning profayling kompetensiyasini shakllantirishning innovatsion metodikasi	268
ISKANDAROVA NODIRA SANJAROVNA	
O'yin faoliyatining bolalar psixologik rivojlanishiga ta'siri	271
N.S. MURODOVA	275